

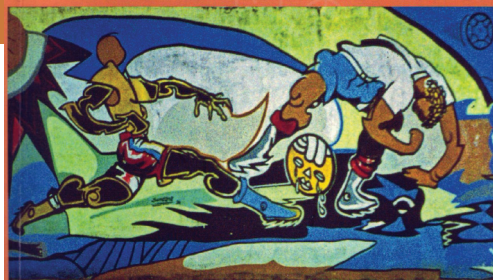

KULTÚRÁK KERESZTÚTJÁN

VIDACS BEA

Egy szebb jövő képei

A futball a kameruni közgondolkodásban

L'Harmattan

Vidacs Bea (2009): *Egy szebb jövő képei. A futball a kameruni közgondolkodásban.* Budapest: L'Harmattan, 200 oldal, puhatáblás.

Kameruni egypártrendszerből a futball-identitásig: miféle jövő?

Írta: A. Gergely András

GYAKORLOTT olvasó könyvedén hozzászokik, hogy kedvenc újságjában vagy internetes oldalán ne csupán véletlen híreket, hanem a (talán legfontosabbat, a focieredményeket találja meg legelőször. Rákészül, kattint, lapoz vagy egeret görget, de a legyűrhetetlen kíváncsiság egyhamar odavezeti, hogy a keresett információt mielőbb le vadássza. Hamari hír, megnyugtató vagy felajzó élmény, stabil állandóság benyomása... Rajongók, drukkerk, szolid érdeklődők és „átlagolvasók” információs minimuma ez. Ám ha folyamatba, időrendbe, jelentésbe helyezik, talán teljesen mást (is) jelent...?!

Kötetnyi terjedelemben a fociról ismeretközlő, népszerűsítő vagy kaland-elbeszélő köteteket szokás írni, jobbra nem is mindig a csapatok vagy sztárok világát tükröztetve, hanem inkább a szerző-riporter maga kedvére formált szövegekkel, hangulatos vagy alkalmi tudósítások válogatásával tündöklök előttünk. Noha nem kizárt az ilyesmi sem az Afrika Tanulmányok oldalain, ezúttal mindenképpen a meglepőbb változatról van szó. Terjedelmesebb kötetéről, amely nem akar bennfenteskedni, sem egzotizálni vagy hősiesíteni, amikor a kameruni „Legyőzhetetlen Oroszlánok” nemzeti csapat sikerét és háttértárlányait ismerteti, hanem magát a futballt, a sportot körülvevő nemzeti identitást, a politikai rendszer-változást és a gyarmatosításhoz való viszonyt választotta témájául a szerző, s méghozzá nem is helyi születésűként, hanem vendégként, kutatóként, afrikánistaként és magyarként a közép-afrikai országban.

Vidacs Bea kötete két szempontból is unikum. Egyfelől a foci mint társas tevékenység népszerű voltát körülvevő vagy kiteljesítő sporttörténet, szurkolói kör, imázs és nemzeti dicsőség szempontjából, ezen belül épp a kameruni verzióból vett anyagai okán, másfelől pedig a szaktudományos érdeklődés tárgyává tett hétköznapi („populáris kultúra”-típus) okán, mely egy népszerű attrakció széles társadalmi és beágyazottsági közegének vizsgálatával az antropológiai megismerés és értelmezés le-

hetőségeit mutatja föl – mondhatni a szemünk látára csinál fociantropológiát és nemzeti imázs-elemzést. Utóbbi már azért is fontos, mert bár a nemzetközi politikában, a sport-kapcsolatok és a sport-diplomácia történetében roppant komoly jelentősége van a mindenkori nemzeti futball állapotának és a győzelmek/vereségek nemzetközi piacának, de ennek mindenképp alapfeltétele a nemzeti futball kialakulása, piacképessége, oktatási és utánpótlási háttere, kormányfinanszírozási vagy magántőkebevonási/szponzorálási bázisa mögötti értékrendszer is. Erre viszont csak akkor és azok ébredhetnek rá, akik magát a labdarúgást is egy testi kultúra - szellemi hagyomány - alkalmazkodóképesség folyamatban látják vagy segítik, élvezik vagy kihasználják. A könyvben (*Egy szebb jövő képei. A futball a kameruni közgondolkodásban*) a kameruni futballcsapat szerepel, mint első afrikai válogatott, amely Argentínát is legyőzve a világbajnokság negyeddöntőjébe jutott 1990-ben, és 2000-ben Sidney-ben olimpiai aranyérmes lett, de a nemzetközi sikereken túli hazai problematikák és örömtök tere is egyúttal, melyek mint minden társadalom valóságos terei és csoport-problémái, alkalmat kínálnak a kutató számára a (mások által csupán ritkán elemzett) fociörkép megalkotására. Tehetné ezt a Szerző egy izgalmas légkör bemutatásával, egy mozgási és játék-stratégia elemzésével vagy milliomos-sá lett játékosok életútjának népszerű bemutatásával is, ám választása mégsem kizárólag ezekre esik, hanem a sport mint eszköz, a játék mint győzelmi esély, s az erre épülő nemzeti identitás mint állapot bemutatására. A fejlődni nem hagyott egykori gyarmat „afropesszímista” bemutatása helyett ugyanakkor Vidacs Bea éppen a posztkoloniális állapot teljesebb rajzának megalkotására törekszik, a hajdani gyarmati világ (mint kontextus) leírása révén. Az államiség kérdése itt a belső konfliktusmezők átalakulása és a túlhatalom biztosítása útján válik erőteljesen kortárs problematikává, melyeket a szerző a hatalmi felsőbbség (kolonizátor) és az alattvalói létszféraakra osztott társadalom elszakadási védekezéseként, a közpolitikai tehetetlenség eluralkodásához kapcsol. Főként a „társadalmi erkölcs és politikai elszámoltathatóság” modelljével szembeni nemze-

ti/nemzetalatti ellenállás dimenziói között leli meg értelmezését annak, miként vált a politikai ponthelyzetben is érvényesülő kritikai attitűd a politikum számára az erőszakos eszközöknek tekintett futball-mediatizálás tárgyává. Az emberek frusztrált tömegei, a társadalom „zombifikációja” olyan stratégiává formálódott, amelyben a reményvesztettség eszköztára kihat(ott) az alárendeltségek és mentalitások összességére, s ebben mint folyamatban a 2006 óta zajló hatalmi-politikai változások is átalakulást eredményeztek. Mindez az 1987 óta zajló gazdasági válság, széteső társadalmi univerzum és lepusztuló közérzet közegében a napi túlélésért küzdő-ügyeskedő emberek végtelen tömegeit is áthatja maga a helyzet révén – következképp magának a kutatónak és a helyzet elemzőinek is egyszerre kell kívülről és belülről lennie a problémák körén, hogy értelmezni bármit is jogosultan próbáljon, s ne a „nemzetközi politikai befolyás” távolságtartó érdekszempontjai szerint okoskodjon.

A szerző a labdarúgást olyan világképi és ideológiai felületnek tekinti, amelyben kézenfekvően tükröződnek a társadalom életének problematikái, konfliktusai, összefüggési rendszerei. Sőt, mint hangsúlyozza, valamiféle ideológiai vízióként és ethosz felületeként is használható az a tünetegyüttes, amely „Kamerun vonatkozásában (és valószínűleg máshol is) több, mint a világkép pusztá reflexiója. Szimbolikus természetéből adódóan a futball többértelmű, számtalan értelmezést tesz lehetővé. /.../ arra is módot nyújt az embereknek, hogy olyannak képzeljék el a világot, amilyennek lennie kellene. Ezért a viszatükrözött valóság átalakításának legalább a lehetőségét felcsillantathatja...”, vagyis egyszerre lesz világkép és ethosz is (amilyen, és amilyennek lennie kellene). De amennyiben a világkép a rendről vallott legátfogóbb elképzelés, ez éppen Kamerunban maga a rendtelenség lenne – főképpen az utóbbi évtizedekben, hiszen a kilencvenes években még „a nyilvánosan hangoztatott valóság” ennek éppen az ellentéte volt, azzal a többlettel, hogy elegendően a 19. század európai sportjainak fegyvertárából származó küzdés és fegyelem és fair play korántsem volt jellemző a kameruni helyzetre, hiszen mindezt kívülről oktroyálták rájuk – ők azonban

internalizálták, beemelték, átvételre és megerősítésre ítélték. A „férfiak nevelését” archaikus pátosszal vállaló edzők például mintegy meghaladni töreksenek a gyarmatosítottság érzéséből fakadó, etnikai és kulturális értelemben is érvényesülő szegmentálódást, helyette a zombifikációs és posztkolonialis érzület ellentétéként sugallt életképességbe, a „nagyk” legyőzésének és a küzdőképesség fokozásának programjába fektetik energiáikat. E szituációban jelen van a tradicionális törzsi értékrend is, de a posztmodern, fejlődésre orientált és sikerképességre predestináló attitűd is. Hiába az infrastrukturális elmaradottság vagy a posztgyarmati függésrend, a jövő reményteli víziója segít abban, hogy egyszerre gyűlöljék is, meg alázattal és utánzással is fogadják a megmérkőzés folytonos kihívásait a sportszerűség értelmében – ezzel a nagyvilág őket személyükben elismerő, saját jogon egyenlőnek tekintő közérzetét identifikálják. A sport elvben szigorúan teljesítmény-elvű rendszeréről mindenki tudja, hogy külső körülményektől (szponzoráció, játékosok vásárlása, játékfeltételek, szurkolói körök tagoltsága, csapatok közötti rivalizálás, stb.) függ, de mintha „a jobbik győzelme” számukra eszköz és hit volna a környező világ egyenlőtlenségeinek, igazságtalanságainak visszafordításában. A kétségbeesés és cselekvéskép telenség helyett így lesz a fociból morális többlet, erény, szimbolikus tőke és revans lehetősége, magából a fociból pedig az identitások megtisztulása révén elérhető, a társadalmi törésvonalakat fölülíró életviteli és értékrendi megoldás. Ekként azonban a leggyakoribb (politológusi, történelmi) identitás-leírás mellett, a nacionalizmus és az etnicitás érvényesülésével sokszor ellentétben is, a futball válik olyan kontextus-függő értelmezési tér részévé, ahol az „afrikai rassz” éppúgy a nemzeti közösség építő erejévé lehet, mint az európaiak számára a könyvnyomtatás és kapitalizmus szellemisége vagy a nemzetállamiság erjesztő ereje, „képzelt közössége”...

A kötet a kiadós bevezetést követően a kameruni „miniatűr Afrikát” jeleníti meg földrajzi, etnikai, gyarmati és függetlenségi korszakában, majd a 90-es évek politikai (többpártrendszeri) vívmányait és a posztgyarmati örökség helyzetét, hogy ezen belül helyezze el a labdarúgás szerepét, állampoli-

tikai célrendszerre válásának módját. Ezt a hétköznapi futball-sztori követi, szurkolók, csatárok, amatőrök és profik, csapatok és botrányok, győzelmek és kedélyhullámzások korszakaival, majd a nemzetkép és világbajnokság viszonya, nacionalizmus és etnicitás relációi, nemzetépítési és csoportkulturális narratívák rendszerének bemutatása, hogy azután a „fehérek és franciák” reprezentálódásán túl a remények és a jövőépítés víziójáig vezesse az olvasót.

Vidacs Bea kulturális antropológus, egyetemi tanulmányait az ELTE néprajz és angol szakán végezte, majd a nyolcvanas években az Egyesült Államokban szerzett doktori fokozatot (City University, New York), terepkutatásait Magyarországon és Kamerunban végezte, oktatóként hazai és amerikai egyetemeken töltött éveket. Kiemelkedő érdeklődési területe lett a futball antropológiája, melyet éveken át kutatva (ebből két évet Yaoundé csapatainak szentelve) adja át most összegzését, amelyet az antropológusok (s köztük, vagy akár még az afrikánisták) között is ritka témakörből vesz. Kötete roppant izgalmas munka, szakmai szemmel nehezen eldönthető, hogy a politikai antropológia kedvenc területeitől vett etnikai, nemzeti, társadalom-rétegződési, hatalomgyakorlási tematika mellett inkább a posztkolonialis korszak afrikai ébredéseinek egyikét, a globalizációs folyamatok valamely lokális eseménymenetét, vagy a nemzeti kultúrák közt újonnan rangra emelkedő „focinemzet” státuszt elemzi-e alaposabban, vagy a komplex kultúrakutatás eszköztárát viszi a kameruni futballstadionokba és környékükre. Nincs „kedvenc törzse”, nem kellett ideológiái vagy világnézeti pozíciót felvennie, s nem köteleződött el szubkulturális berkekben a végtelenségig... – példásan, tanítanivaló mélységben járja körül választott témáját, a sport ethoszát, a jövőbe ívelő reményeket és az ironikus, önkritikus kreativitást együttesen.

Annyit pedig már a téma jövőjéről is biztosan lehet tudni, hogy a dél-afrikai labdarúgó világbajnokság, valamint a sportszociológia és foci-antropológia hazai terepválasztási lehetőségei további mély megértés lehetőségeit nyitják Számára, akár a kameruni futballisták lehangoltan is reményteljes vízióit követve, akár más tünemények nyomába eredve...